

РОЗДІЛ 2

ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Автор:

МИСЮРА Олег Петрович, заступник директора Департаменту з питань контрольно-правової роботи, начальник відділу фінансового моніторингу Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку

Тема 1. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ (ВІДМИВАННЮ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ І ФІНАНСУВАННЯ ТЕРОРИЗМУ

Загальні положення законодавчих та нормативно-правових актів України та міжнародних актів, що регулюють відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом і фінансування тероризму.

Дії, які відносяться до легалізації (відмивання) доходів. Міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму.

Органи, уповноважені здійснювати міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму.

Перелік країн (територій), які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму та країн, які є членами FATF.

Боротьба з відмиванням грошей, як окремий напрямок боротьби зі злочинністю взагалі й самостійним злочином, набуває активного розвитку в 80-х роках ХХ століття. Відтоді вона стає однією з найдинамічніших сфер світових зусиль у боротьбі зі злочинністю.

Виникнення власне терміна «відмивання грошей» найчастіше пов'язується з гангстером Аль Капоне, оскільки він, для приховування, або «відмивання» мільйонів, отриманих від незаконної діяльності, використовував інвестування в пральні автомати, що працювали на монетах.

За своєю природою, відмивання грошей – це певне оброблення доходів для приховання їхнього злочинного походження. На початковій стадії відмивання грошей, або стадії розміщення, особа, яка відмиває гроші, вміщує незаконні доходи в фінансову систему. Це може бути зроблено шляхом розбиття великих сум готівки на маленькі суми, що депонуються на банківські рахунки, або шляхом купівлі серії грошових інструментів (чеків, грошових поштових переказів тощо), що пізніше збираються та депонуються на рахунках у іншому місці.

Відмивання незаконно одержаних коштів в Україні є кримінальним злочином. У статті 209 Кримінального кодексу України вказується, що під легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом, розуміють укладення угоди чи вчинення фінансової операції з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільне небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних унаслідок вчинення суспільне небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів.

Важливе місце в системі боротьби з відмиванням грошей відведено і створенню підрозділів фінансової розвідки (ПФР). Вони займаються збиранням, аналізом та попередньою перевіркою інформації та подають висновки у визначені структури про сумнівні операції у фінансовій сфері.

Серед засобів боротьби з відмиванням – обмін інформацією між ПФР різних країн про людей і організації, які підозрюються в причетності до організованої злочинності і відмивання грошей, що мають кримінальне походження.

Система боротьби з відмиванням грошей, зокрема, включає такі заходи:

- прийняття відповідних міжнародних і національних нормативно-правових актів;
- запровадження зобов'язань щодо збору та передачі спеціальної інформації компетентним органам;
- запровадження чітких правил обміну іноземної валюти;
- посилення контролю за використанням готівки;
- посилення нагляду за офшорними юрисдикціями;
- виявлення суб'єктів відмивання коштів;
- розширення програм навчання відповідних фахівців фінансової сфери, правоохоронних органів тощо;

- запровадження міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та механізмів контролю за їх дотриманням;
- публікація «чорного списку» країн, які не співпрацюють у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

Одним із важливих чинників у боротьбі з відмиванням коштів є міжнародне співробітництво, яке базується на міжнародних стандартах у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму. З цією метою було створено FATF – міжурядовий орган, який визначає стандарти та розробляє політику з метою боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму. На сьогодні до його складу входить 33 члени: 31 країна та 1 уряд, 2 міжнародні організації, а також понад 20 спостерігачів: 5 регіональних органів FATF та більше як 15 інших міжнародних організацій або органів. Нині FATF закликає всі країни вжити необхідних заходів для приведення їх національних систем стосовно боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванням тероризму у відповідність з новими рекомендаціями FATF та ефективного їх здійснення. Переглянуті Сорок Рекомендацій застосовуються не тільки до відмивання грошей, а й до фінансування тероризму, і разом з Вісьмома Спеціальними Рекомендаціями з боротьби з фінансуванням тероризму створюють розширену, вичерпну і послідовну структуру заходів у боротьбі з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму. FATF визнає, що країни мають різні правові та фінансові системи, а отже, не можуть вживати ідентичних заходів для досягнення спільної мети, особливо що стосується деталей. Тому Рекомендаціями встановлюється мінімум стандартів для імплементації рішення відповідно до умов країни і конституційних рамок. Рекомендаціями охоплюються усі заходи, які повинні вживатися в межах системи кримінальної юстиції і регулятивної системи, а також превентивні заходи для фінансових установ та деяких інших підприємств і сфер діяльності, а також у сфері міжнародного співробітництва.

У жовтні 2001 року FATF поширила свій мандат на питання фінансування тероризму і зробила важливий крок, підготувавши Дев'ять Спеціальних Рекомендацій щодо боротьби з фінансуванням терористичних актів та терористичних організацій, і доповнюють Сорок Рекомендацій.

Сорок Рекомендацій та Дев'ять Спеціальних Рекомендацій FATF були визнані Міжнародним валютним фондом та Світовим банком як міжнародні стандарти боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму.

FATF також визначає країни (території), які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму. Перелік таких країн (територій) визначається відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України на основі переліків, затверджених міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, і підлягає опублікуванню.

Коли суб'єкти первинного фінансового моніторингу, які здійснюють фінансові операції, підозрюють або повинні були б підозрювати, що такі фінансові операції пов'язані, мають відношення або призначені для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій, вони зобов'язані негайно повідомити про такі фінансові операції Уповноважений орган та правоохоронні органи, визначені законодавством. Переліки осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності згідно з даними Державного казначейства США та ООН публікуються на офіційних сайтах.

Безпосередній зв'язок з Сорока Рекомендаціями мають ініціативи ЄС у сфері запобігання відмиванню грошей. Це пов'язано передусім із тим, що Європейська Комісія та більшість держав – членів ЄС із самого початку беруть участь у діяльності FATF. На цей час Європейським Парламентом та Радою Європейського Союзу прийнята нова, III Директива «Про попередження використання фінансової системи з метою відмивання коштів включаючи фінансування тероризму».

В Україні з перших років незалежності питання боротьби з кримінальним обігом грошей не залишалися поза увагою, було вжито низку законодавчих кроків у напрямі боротьби з відмиванням незаконних доходів.

З набуттям Україною членства в Раді Європи (у 1995 році) було розпочато процес приєднання до основних європейських конвенцій з питань кримінального судочинства. Найважливішими документами цієї сфери є Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах.

Верховна Рада України ратифікувала Європейську конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 17 грудня 1997 року.

Постановою Кабінету Міністрів і Національного банку України від 28 серпня 2001 року органам виконавчої влади, банківським та іншим фінансовим установам було доручено керуватися у своїй діяльності Сорока рекомендаціями FATF.

2002 року Україною ратифіковано Європейську конвенцію про боротьбу з тероризмом.

Не менш важливим етапом розвитку національного законодавства з протидії відмиванню грошей стала ратифікація 4 лютого 2004 року Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

Наприкінці 2002 року було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (далі — базовий закон). Він у цілому відповідав міжнародним стандартам у сфері боротьби з кримінальними доходами, в тому числі Віденській та Страсбурзькій конвенціям, Директивам ЄС про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та Базельським принципом щодо діяльності банків.

Прийняття базового закону стало правовим інструментом, що дозволив значно вдосконалити інше законодавство в сфері надання фінансових послуг. З метою створення цілісної, внутрішньо узгодженої нормативно-правової бази були внесені необхідні зміни до законів, що регулюють діяльність на ринку фінансових послуг.

Було доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 166⁹, яка встановила адміністративну відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Кримінальний кодекс також було доповнено статтею 209-1 «Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», згідно з якою повторне умисне неподання або подання завідомо недостовірної інформації про операції, що підлягають фінансовому моніторингу, а також розголошення відомостей про них визнається кримінальним злочином.

Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 644 затверджено порядок реєстрації фінансових операцій суб'єктами первинного фінансового моніторингу та порядок надання інформації Держфінмоніторингу. Постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 646 затверджено порядок взяття на облік Держфінмоніторингом фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу.

Держфінмоніторингом видано наказ від 24 квітня 2003 року № 40 «Про затвердження Вимог до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму», яким встановлено вимоги до внутрішніх процедур суб'єктів фінансового моніторингу.

Наказом Держфінмоніторингу від 12 травня 2003 року № 46 затверджено «Вимоги до Кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму».

Також у травні 2003 р. затверджено наказ Держфінмоніторингу № 48 «Про затвердження деяких форм обліку та подання інформації, пов'язаної із здійсненням фінансового моніторингу, та Інструкції щодо їх заповнення».

Всіма органами нагляду та регулювання було розроблено та затверджено низку нормативно-правових актів, якими встановлені вимоги щодо дотримання фінансовими посередниками законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Тема 2. СИСТЕМА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В УКРАЇНІ

Система та суб'єкти фінансового моніторингу.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу, їх завдання та обов'язки.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу їх обов'язки та повноваження.

Завдання, функції та права Державного комітету фінансового моніторингу.

Взаємодія суб'єктів державного фінансового моніторингу, правові засади. Єдина державна інформаційна система. Співпраця з міжнародними організаціями.

Відповідальність за порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Система фінансового моніторингу складається з двох рівнів – первинного та державного.

Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: банки, страхові та інші фінансові установи; платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи; товарні, фондові та інші біржі; професійні учасники ринку цінних паперів; інститути спільного інвестування; гральні заклади, ломбарди, юридичні особи, які проводять будь-які лотереї; підприємства, організації, які здійснюють управління інвестиційними фондами чи недержавними пенсійними фондами; підприємства і об'єднання зв'язку, інші не кредитні організації, які здійснюють переказ грошових коштів; інші юридичні особи, які відповідно до законодавства здійснюють фінансові операції.

Суб'єктами державного фінансового моніторингу є: центральні органи виконавчої влади та Національний банк України, які відповідно до закону виконують функції регулювання та нагляду за діяльністю юридичних осіб, що забезпечують здійснення фінансових операцій; спеціально уповноважений орган виконавчої влади з питань фінансового моніторингу – центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом (далі – Держфінмоніторинг).

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу на підставі та на виконання Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» (далі – Закон) зобов'язаний:

- проводити ідентифікацію особи, яка здійснює фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу відповідно до Закону, або відкриває рахунок (в тому числі депозитний), на підставі наданих в установленому порядку документів або за наявності підстав вважати, що інформація щодо ідентифікації особи потребує уточнення;

- забезпечувати виявлення і реєстрацію фінансових операцій, що відповідно до цього Закону підлягають фінансовому моніторингу;

- надавати Держфінмоніторингу інформацію про фінансову операцію, що підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту її реєстрації;

- сприяти працівникам Держфінмоніторингу у проведенні аналізу фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;

- надавати відповідно до законодавства додаткову інформацію на запит Держфінмоніторингу, пов'язану з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу, в тому числі таку, що становить банківську та комерційну таємницю, не пізніше, ніж протягом трьох робочих днів з моменту отримання запиту;

- сприяти суб'єктам державного фінансового моніторингу з питань проведення аналізу фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу;

- вживати заходів щодо запобігання розголошенню (у тому числі особам, стосовно фінансових операцій яких проводиться перевірка) інформації, яка надається Держфінмоніторингу, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу (в тому числі про факт подання такої інформації);

- зберігати документи, які стосуються ідентифікації осіб, якими здійснено фінансову операцію, що згідно з Законом підлягає фінансовому моніторингу, та всю документацію про здійснення фінансової операції протягом п'яти років після проведення такої фінансової операції.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу з урахуванням вимог чинного законодавства і нормативно-правових актів Держфінмоніторингу встановлює правила проведен-

ня внутрішнього фінансового моніторингу та призначає працівника, відповідального за його проведення.

До суб'єктів державного фінансового моніторингу (за винятком Держфінмоніторингу), які відповідно до законодавства виконують функції регулювання та нагляду за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, відносяться Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, спеціально уповноважений орган виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг.

Зазначені суб'єкти державного фінансового моніторингу зобов'язані:

- вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання завдань та обов'язків, передбачених Законом;
- проводити перевірку стану організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення внутрішнього фінансового моніторингу, вживати заходів, передбачених Законом;
- під час здійснення нагляду перевіряти виконання вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму, вживати в установленому законодавством порядку заходів, передбачених Законом;
- інформувати Держфінмоніторинг про виявлені випадки порушення законодавства суб'єктами первинного фінансового моніторингу;
- забезпечувати зберігання інформації, одержаної від суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу і правоохоронних органів;
- погоджувати з Держфінмоніторингом будь-які нормативні документи, що стосуються питань, пов'язаних з виконанням вимог Закону;
- надавати Держфінмоніторингу інформацію і документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань (за винятком інформації щодо особистого життя громадян), в порядку, визначеному законодавством.

Завданнями Держфінмоніторингу (підрозділу фінансової розвідки) є:

- збір, обробка і аналіз інформації про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу;
- участь у реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- створення та забезпечення функціонування єдиної державної інформаційної системи у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- налагодження співробітництва, взаємодії та інформаційного обміну з органами державної влади, компетентними органами іноземних держав та міжнародними організаціями в зазначеній сфері;
- забезпечення представництва України в установленому порядку в міжнародних організаціях з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму.

Держфінмоніторинг відповідно до покладених на нього завдань:

- вносить пропозиції щодо розробки законодавчих актів, в установленому порядку бере участь у підготовці інших нормативно-правових актів з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- отримує від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання на запит інформацію, необхідну для реалізації покладених на нього завдань;
- співпрацює з органами виконавчої влади, іншими державними органами, завданнями яких є запобігання та протидія легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- за наявності достатніх підстав, що фінансова операція може бути пов'язана з легалізацією (відмиванням) доходів або фінансуванням тероризму, надає до правоохоронних органів, згідно з компетенцією, відповідні узагальнені матеріали;
- бере участь у міжнародному співробітництві з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;

- досліджує методи та фінансові схеми легалізації (відмивання) доходів і фінансування тероризму;
- здійснює координацію та методичне забезпечення діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- проводить аналіз ефективності заходів, що вживаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу для запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму;
- сприяє виявленню в фінансових операціях ознак використання доходів;
- забезпечує ведення обліку фінансових операцій, що мають ознаки таких, що підлягають фінансовому моніторингу, в установленому законодавством порядку;
- бере участь за дорученням Кабінету Міністрів України у підготовці відповідних міжнародних договорів України;
- виконує інші функції, що випливають з покладених на нього завдань.

Держфінмоніторинг має право:

- залучати до розгляду питань, що належать до його компетенції, спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками);
- одержувати в установленому законодавством порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій інформацію (у тому числі ту, що становить банківську або комерційну таємницю), необхідну для виконання покладених на нього завдань;
- одержувати в установленому законодавством порядку від центральних органів виконавчої влади та Національного банку України, які, згідно з цим Законом, одержують узагальнені матеріали про фінансові операції від Уповноваженого органу, інформацію про хід опрацювання та вжиття відповідних заходів на підставі отриманих матеріалів;
- здійснювати в установленому законодавством порядку доступ, в тому числі автоматизований, до баз даних інших суб'єктів державного фінансового моніторингу та органів державної виконавчої влади;
- укладати в установленому законодавством порядку міжнародні договори міжвідомчого характеру з відповідними органами інших держав з питань співробітництва;
- видавати нормативно-правові акти, необхідні для виконання ним завдань та функцій, передбачених ст.13 Закону.

На виконання Указу Президента України підрозділом фінансової розвідки разом з іншими державними органами створюється Єдина державна інформаційна система у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Завданням Єдиної інформаційної системи є організація взаємодії суб'єктів державного фінансового моніторингу, правоохоронних органів, інших державних органів з метою створення єдиного інформаційного простору для забезпечення комплексного аналізу інформації про злочинні доходи, виявлення механізмів їх легалізації, запобігання відмиванню (легалізації) таких доходів.

Єдина інформаційна система забезпечує:

- збір, накопичення, систематизацію, аналіз та узагальнення інформації в сховищі даних;
- виявлення фактів маскуванню незаконного походження доходів, виявлення їх справжнього характеру і джерел одержання, місцезнаходження і переміщення, а також напрямів використання;
- двосторонні інформаційно-телекомунікаційні зв'язки між державними органами, передачу інформації між ними, оперативне інформування та оповіщення; здійснення електронного документообігу між державними органами, об'єднаними в Єдиній інформаційній системі;
- аналіз ситуацій і подій, що стосуються фінансового моніторингу, виявлення тенденцій і закономірностей їх розвитку;

- підтримку прийняття управлінських рішень; організацію та виконання контрольних заходів, документування їх результатів, контроль за виконанням прийнятих рішень.

Міжнародне співробітництво у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму здійснюється відповідно до Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 рік), інших міжнародних договорів України, Закону, інших нормативно-правових актів. Відмова або відстрочення у задоволенні запиту стосовно міжнародного співробітництва у запобіганні і протидії легалізації (відмиванню) доходів і фінансуванню тероризму здійснюються лише на підставі та за умови виконання положень Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом (1990 рік).

Держфінмоніторинг відповідно до міжнародних договорів України або за принципом взаємної допомоги здійснює міжнародне співробітництво з відповідними органами іноземних держав у частині обміну досвідом та інформацією, яка стосується запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Надання Держфінмоніторингом відповідному органу іноземної держави інформації з обмеженим доступом здійснюється за умови забезпечення останнім тотожного національного режиму її захисту та використання виключно для цілей кримінального судочинства у справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму. Виконання Держфінмоніторингом запиту відповідного органу іноземної держави є підставою для витребування ним необхідної для виконання запиту інформації (у тому числі такої, що становить банківську або комерційну таємницю) в органи державної влади, підприємств, установ та організацій. Вимога Держфінмоніторингу про надання інформації, необхідної для виконання запиту відповідного органу іноземної держави, має містити посилання на номер та дату реєстрації цього запиту у відповідному реєстрі Держфінмоніторингу.

Забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму щодо виконання судових рішень, які стосуються конфіскації доходів, покладається на Міністерство юстиції України, а в частині вчинення процесуальних дій в межах розслідування кримінальних справ щодо легалізації (відмивання) доходів або фінансування тероризму – на Генеральну прокуратуру України.

Суб'єкти державного фінансового моніторингу здійснюють міжнародне співробітництво з відповідними державними органами іноземних держав щодо обміну досвідом та інформацією з питань регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму відповідно до міжнародних договорів України.

Держфінмоніторинг та інші суб'єкти державного фінансового моніторингу у межах своєї компетенції забезпечують співробітництво з Групою з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF), Егмонтською групою та іншими міжнародними організаціями, діяльність яких спрямована на забезпечення міжнародного співробітництва у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму.

Особи, винні у порушенні вимог Закону, несуть кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність згідно із законом. Такі особи також можуть бути позбавлені права провадити певні види діяльності згідно із законодавством.

Юридичні особи, які здійснювали фінансові операції з легалізації (відмивання) доходів або фінансували тероризм, можуть бути ліквідовані за рішенням суду.

У разі невиконання (неналежного виконання) суб'єктом первинного фінансового моніторингу вимог цього Закону до нього може застосовуватися в порядку, встановленому законодавством, штраф у розмірі до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У випадку відсутності згоди щодо сплати штрафу рішення про накладення штрафу чи у його відмові приймається судом за поданням органу, що регулює діяльність суб'єкта первинного фінансового моніторингу та надає ліцензії або інший спеціальний дозвіл.

Неодноразове порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог цього Закону тягне за собою за рішенням суду обмеження, тимчасове припинення дії та позбавлення ліцензії чи іншого спеціального дозволу на право провадження певних видів діяльності в порядку, встановленому законодавством.

Тема 3. ОРГАНІЗАЦІЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ СУБ'ЄКТАМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Нормативно-правові документи, які визначають вимоги до організації фінансового моніторингу.

Вимоги до кваліфікації працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, відповідального за проведення фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму.

Призначення та повідомлення про призначення на посаду (звільнення з посади) відповідального працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу або особи, що тимчасово виконує його обов'язки. Формат та технологія надання інформації про призначення відповідальної особи.

Вимоги до правил проведення фінансового моніторингу та програм його здійснення.

Підготовка персоналу з метою виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

З метою забезпечення координації діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу щодо організації фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, реалізації положень статей 5 та 13 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» Міністерством фінансів України прийнято наказ «Про затвердження Вимог до організації фінансового моніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму», від 24 квітня 2003 року № 40 (із змінами і доповненнями, внесеними наказом Державного департаменту фінансового моніторингу Міністерства фінансів України від 19 липня 2004 року № 73, наказом Державного комітету фінансового моніторингу України від 17 серпня 2005 року № 160).

Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку додатково прийнято Положення про здійснення фінансового моніторингу учасниками ринку цінних паперів, затвержене Рішенням від 04.10.2005 №538.

Працівник суб'єкта первинного фінансового моніторингу (його відокремлених підрозділів, крім представництв), призначений в установленому порядку відповідальним за проведення фінансового моніторингу (далі –Відповідальний працівник), повинен відповідати таким кваліфікаційним вимогам:

Знати: Законодавство, яке регулює відносини у сфері запобігання та протидії запровадженню в легальний обіг доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, у тому числі: Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»; Указ Президента України від 19.07.2001 № 532 «Про додаткові заходи щодо боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом»; Указ Президента України від 10.12.2001 № 1199 «Про заходи щодо запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом»; постанову Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 28.08.2001 № 1124 «Про Сорок рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF)». Нормативно-правові акти Державного департаменту фінансового моніторингу (далі –Держфінмоніторинг) та інших суб'єктів державного фінансового моніторингу, які здійснюють відповідно до законодавства нагляд за діяльністю суб'єкта первинного фінансового моніторингу (Національний банк України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг). Законодавчі та інші нормативно-правові акти, що регулюють діяльність суб'єкта первинного фінансового моніторингу з проведення фінансових операцій. Повний перелік видів фінансових операцій, що виконуються суб'єктом первинного фінансового моніторингу, порядок їх проведення. Посадові інструкції та функціональні обов'язки працівників суб'єкта первинного фінансового моніторингу, задіяних у виконанні фінансових операцій. Правила проведення фінансового моніторингу та програми його здійснення, установлені суб'єктом первинного фінансового моніторингу. Норми законодавства, які передбачають кримінальну, адміністративну та цивільно-правову відповідальність за порушення вимог Закону України «Про запобігання та

протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом». Перелік країн, які не беруть участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, та перелік офшорних зон, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Знати та володіти навичками щодо застосовування в практичній діяльності: порядку ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції; порядку зберігання документів, які стосуються ідентифікації осіб, та документації про здійснення фінансової операції; порядку виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу та можуть бути пов'язані, мати відношення або призначатися для фінансування тероризму; критеріїв оцінки ймовірності віднесення операцій до таких, що пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, чи фінансуванням тероризму; ознак фінансових операцій, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу; ознак фінансових операцій, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу; порядку ведення реєстру фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; порядку надання Держфінмоніторингу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу; порядку повідомлення Держфінмоніторингу та правоохоронних органів про фінансові операції, щодо яких є або має бути підозра, що вони пов'язані, мають відношення або призначені для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій; вимог щодо запобігання розголошенню інформації, яка надається Держфінмоніторингу, іншої інформації з питань фінансового моніторингу, у тому числі про факт її подання.

Вільно володіти державною мовою.

Відповідальний працівник повинен постійно підвищувати свою кваліфікацію з питань методології виявлення фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму, керуючись рекомендаціями Держфінмоніторингу та інших відповідних суб'єктів державного фінансового моніторингу.

До посадових обов'язків відповідального працівника зокрема належать: розробка та постійне оновлення правил фінансового моніторингу й програм його здійснення; забезпечення дотримання всіма працівниками суб'єкта відповідних правил фінансового моніторингу та програм його здійснення; забезпечення підготовки та навчання персоналу суб'єкта; надання консультацій працівникам суб'єкта щодо виявлених ними підозрілих операцій або незаконних дій; прийняття відповідно до законодавства рішень щодо того, про які операції мають бути повідомлені Держфінмоніторинг України і правоохоронні органи, та здійснення відповідних повідомлень; забезпечення надання інформації з питань фінансового моніторингу на запити Держфінмоніторингу України; сприяння представникам Комісії та Держфінмоніторингу України з питань проведення аналізу фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; інформування (у письмовому вигляді у разі наявності окремої посади відповідального працівника) керівника про виявлені підозрілі фінансові операції та заходи, які були вжиті, не менше одного разу на місяць; виконання інших обов'язків, передбачених Законом та посадовою інструкцією.

Для виконання Відповідальним працівником посадових обов'язків до його повноважень, зокрема належать: проведення перевірок діяльності працівників суб'єкта на предмет виконання ними правил фінансового моніторингу та програм його здійснення; проведення перевірок, у разі наявності, діяльності філій (відокремлених підрозділів) щодо виконання ними правил фінансового моніторингу та програм його здійснення; залучення до проведення заходів фінансового моніторингу та проведення перевірок з цих питань будь-яких працівників суб'єкта або філій (відокремлених підрозділів), надання їм доручень і вказівок у межах своєї компетенції, обов'язкових до виконання, а також вимагання від них допомоги при провадженні окремих дій; одержання пояснень з питань здійснення фінансового моніторингу від працівників суб'єкта або філій, незалежно від займаних ними посад; отримання доступу до документів та іншої інформації, пов'язаних з проведенням фінансового моніторингу.

З метою забезпечення належного виконання Закону суб'єкти призначають працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу (далі – Відповідальний працівник). Відповідальний працівник, на якого покладені обов'язки щодо здійснення фінан-

сового моніторингу, повинен працювати за основним місцем роботи в суб'єкті первинного фінансового моніторингу. Відповідальний працівник призначається керівником суб'єкта, є незалежним у своїй діяльності та підзвітним тільки керівнику суб'єкта. На час відсутності Відповідального працівника або неможливості виконання покладених на нього обов'язків має бути призначено особу, що виконує його обов'язки. На вказану особу поширюються права, обов'язки та вимоги, встановлені для Відповідального працівника. У разі недоцільності введення окремої посади відповідальним за проведення фінансового моніторингу може призначатися керівник суб'єкта.

Суб'єкт зобов'язаний повідомити Держфінмоніторинг України про призначення на посаду або звільнення з посади відповідального працівника (або особи, що тимчасово виконує його обов'язки) протягом трьох робочих днів з дати підписання відповідного документа. Новостворені суб'єкти призначають відповідальну особу протягом одного робочого дня з дати отримання ліцензії.

Форма повідомлення про призначення на посаду та звільнення Відповідального працівника (або особи, що тимчасово виконує його обов'язки) встановлена Наказом Державного департаменту фінансового моніторингу від 13.05.2003 №40 (у редакції наказу Держфінмоніторингу від 17.08.2005 № 161).

При наданні суб'єктами первинного фінансового моніторингу інформації Держфінмоніторингу згідно з відповідними формами на паперовому носіїві, заповнені бланки форм подаються в роздрукованому вигляді або заповнюються за допомогою ручки друкованими літерами чорним або синім чорнилом (для форм з ручним способом заповнення).

Форма № 1-ФМ «Картка реєстрації суб'єкта первинного фінансового моніторингу (відокремленого підрозділу) та відповідальних осіб» надається до Держфінмоніторингу в таких випадках:

- у разі призначення Відповідального працівника за проведення фінансового моніторингу та реєстрації суб'єкта первинного фінансового моніторингу – юридичної особи (відокремленого підрозділу), що має свій власний ідентифікаційний код (номер) за ЄДРПОУ, в інформаційно-аналітичній системі Держфінмоніторингу;
- при звільненні особи, відповідальної за проведення фінансового моніторингу;
- при призначенні іншої особи, відповідальної за проведення фінансового моніторингу;
- при тимчасовому призначенні особи, відповідальної за проведення фінансового моніторингу;
- при зміні загальних та додаткових відомостей про суб'єкта первинного фінансового моніторингу (відокремленого підрозділу);
- при потребі суб'єкта первинного фінансового моніторингу зареєструвати свій відокремлений підрозділ, що не має власного ідентифікаційного коду (номера) за ЄДРПОУ, в інформаційно-аналітичній системі Держфінмоніторингу для подання в подальшому цим підрозділом інформації до Держфінмоніторингу.

Форма № 1-ФМ заповнюється за такими правилами:

розділ I заповнюється у всіх випадках надання форми № 1-ФМ до Держфінмоніторингу. У разі, якщо форму № 1-ФМ надсилає суб'єкт первинного фінансового моніторингу, розділ I заповнюється його реквізитами. У разі, якщо форма № 1-ФМ надсилається відокремленим підрозділом, у розділі I указуються реквізити суб'єкта первинного фінансового моніторингу – юридичної особи.

При наданні суб'єктом первинного фінансового моніторингу форми № 1-ФМ уперше розділи II, III, V (пункт 1 «Відомості про призначення відповідального працівника» – обов'язково; пункти 2 та 3 заповнюються у разі необхідності) заповнюються повністю (всі поля), за винятком поля 050 «Ідентифікатор суб'єкта в ІАС ДКФМУ», поле 040 «Вид повідомлення (код)» в цьому разі кодується значенням «первинне». При першому поданні форми № 1-ФМ відокремленим підрозділом (без ідентифікаційного коду (номера) за ЄДРПОУ) аналогічно заповнюються розділи IV, V. При подальшому поданні поле 050 заповнюється обов'язково.

При зміні загальних та додаткових відомостей про суб'єкта первинного фінансового моніторингу (чи відокремлений підрозділ) у розділах II, III чи IV (відповідно) або ж про

відповідальних осіб (розділ V) заповнюються тільки ті поля, в яких є будь-які зміни, а інші поля та розділи (за винятком розділу I) заповнюються символом «-» (прочерк), поле 040 «Вид повідомлення (код)» в цьому разі кодується значенням «додаткове».

У розділі V пункти 1 («Відомості про призначення Відповідального працівника»), 2 («Відомості про особу, що тимчасово виконує обов'язки відповідального працівника у разі його відсутності»), 3 («Відомості про звільнення Відповідального працівника або особи, що тимчасово виконує обов'язки відповідального працівника у разі його відсутності») заповнюються відповідно при призначенні, призначенні для тимчасового виконання обов'язків або звільненні осіб, відповідальних за проведення фінансового моніторингу, поле 040 «Вид повідомлення» в цьому разі кодується значенням «додаткове». Пункти 1, 2 та 3 у разі необхідності можуть бути заповнені одночасно.

Суб'єкти розробляють правила проведення внутрішнього фінансового моніторингу, що є внутрішнім документом суб'єкта, який визначає порядок та умови проведення заходів, спрямованих на запобігання та протидію використанню суб'єкта для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму. Правила проведення внутрішнього фінансового моніторингу затверджуються керівником суб'єкта за поданням відповідального працівника та повинні охоплювати всі напрями професійної діяльності суб'єкта.

Для забезпечення виконання вимог законодавства України з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, суб'єкти зобов'язані розробляти й реалізовувати програми здійснення фінансового моніторингу, що затверджуються керівником. Зазначені програми повинні містити, зокрема: визначені законодавством України ознаки фінансових операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, інші ознаки таких операцій, які відповідно до специфіки та напрямів діяльності самостійно визначаються та оновлюються суб'єктом на постійній основі з урахуванням документів, розроблених Комісією та Держфінмоніторингом України; питання ідентифікації та вивчення своїх клієнтів; заходи щодо навчання й підвищення кваліфікації працівників.

Правила проведення внутрішнього фінансового моніторингу повинні відображати внутрішню систему фінансового моніторингу суб'єкта, забезпечувати заходи щодо виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу чи можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, передбачати відповідно до законодавства інформування про такі операції Держфінмоніторинг України і правоохоронні органи та визначати порядок зберігання пов'язаних із ними документів.

Для забезпечення належного рівня підготовки персоналу з питань проведення фінансового моніторингу суб'єктом первинного фінансового моніторингу розробляється та реалізується програма навчання та підвищення кваліфікації працівників суб'єкта щодо здійснення заходів з фінансового моніторингу. Усі працівники мають бути попереджені про відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму.

Усі працівники суб'єкта зобов'язані ознайомитися з правилами та програмами здійснення фінансового моніторингу, а також брати участь у навчально-практичних заходах щодо здійснення фінансового моніторингу.

Заходи з організації навчання працівників залежно від їх посадових обов'язків здійснюються за такими напрямками: ознайомлення працівників з законодавством України, рекомендаціями FATF з питань запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; ознайомлення працівників із внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу; практичні заняття щодо реалізації Правил внутрішнього фінансового моніторингу та програм здійснення фінансового моніторингу.

Заходи з організації підвищення кваліфікації працівників суб'єкта з питань запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, здійснюються за такими напрямками: вивчення передового досвіду щодо виявлення операцій клієнтів, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; ознайомлення з засобами та прийомами вивчення клієнтів і перевірки інформації щодо їх ідентифікації.

Навчання або підвищення кваліфікації працівників суб'єкта з питань запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, проводиться не рідше одного разу на рік.

Тема 4. ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИЯВЛЕННЯ ФІНАНСОВИХ ОПЕРАЦІЙ, ЩО МОЖУТЬ БУТИ ПОВ'ЯЗАНІ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ ГРОШЕЙ АБО ФІНАНСУВАННЯМ ТЕРРОРИЗМУ

Етапи відмивання грошей. Ознаки, які свідчать про можливість відмивання грошей. Особливості ринку цінних паперів, які роблять його потенційно вразливим для відмивання грошей.

Системи (моделі) звітування про операції.

Фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу. Фінансові операції, що підлягають внутрішньому фінансовому моніторингу. Вимоги до Порядку виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Виявлення операцій, що можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму.

Ідентифікації юридичних та фізичних осіб. Вимоги до Порядку ідентифікації осіб, що здійснюють фінансові операції. Зберігання документів стосовно ідентифікації.

Схеми (типології) відмивання грошей через ринок цінних паперів.

У відповідності з найбільш поширеною моделлю процесу відмивання коштів, яка використовується міжнародною організацією FATF, процес легалізації можна умовно розділити на три основні етапи (стадії): розміщення, розшарування та інтеграція.

Зібрані «брудні» кошти потрапляють до фінансової системи країни, акумулюючись в певному банку (фінансовій установі). Далі відбувається маскуванню джерела їх походження. Наприклад, кошти через кілька рахунків переводяться до іншого банку, що знаходиться в офшорній зоні. З них видається кредит фіктивній компанії, яка нібито оплачує послуги іншої компанії — кінцевого елемента розшарування. В результаті придбаваються активи, здійснюються фінансові або виробничі інвестиції, та злочинні кошти набувають легальності.

Перший етап – розміщення – може реалізовуватися шляхом депонування коштів у банках або розміщення активів в інших типах фінансових установ. Головним чином, злочинно отримані доходи (передусім – готівка) перетворюються на ліквідні активи у формі валюти, цінних паперів, нерухомості і т. п., а також фізично переміщуються від їх істинних джерел походження (часто за межі країни). Зокрема, на зазначеному етапі широко використовуються такі традиційні кредитно-фінансові установи, як банки, інвестиційні, страхові, фондові компанії, кредитні спілки тощо. Крім того, розміщення може здійснюватися через установи нефінансового сектору (бари, ресторани, готелі, комісійні чи ремонтні установи, антикварні, ювелірні магазини, гральні заклади, будівельні фірми тощо).

Другою стадією легалізації є розшарування, коли відбувається трансформація злочинно набутих доходів в різноманітні активи та їх подальше розсіювання з метою маскуванню реальних джерел походження капіталів.

На практиці фази відмивання накладаються одна на одну, тому способи розміщення кримінальних капіталів аналогічні тим, що використовуються й для їх розшарування. Ця стадія може включати такі операції, як переказ депонованої готівки та її переведення в інші фінансові інструменти (цінні папери, дорожні чеки тощо), поштові перекази, електронні платежі через Інтернет, інвестиції в нерухомість та легальний бізнес (особливо в сферу туризму та відпочинку), перепродаж товарів високої цінності та фінансових інструментів. Використання зазначених методів істотно спрощується з огляду на існування в низці зарубіжних країн банків, які не зацікавлені у наданні правоохоронним органам інформації про своїх клієнтів. (У деяких країнах дозволено не реагувати на запити про стан рахунків своїх клієнтів, за виключенням наявності звинувачення у відмиванні). Передусім це стосується офшорного бізнесу, який на сьогодні вважається одним із найбільш прибуткових.

Так, типовим інструментом, який використовується при розшаруванні, є підставні компанії, зареєстровані в офшорних зонах. Фінансові операції з ознаками відмивання виявити вкрай складно завдяки використанню численних договорів прикриття та гранично малого строку діяльності підставних фірм. Також для проведення операцій можуть використовуватися підставні особи, втрачені або підроблені паспорти, інші документи, які приховують реальні джерела, власників та місця розташування незаконно отриманих доходів. Одним з розповсюджених прийомів на цьому етапі є так званий «розрив ланцю-

га», пов'язаний з переведенням кримінальних активів через кілька країн, через рахунки фірм, які потім зникають («фірми-одноденки»).

У відповідності з трифазною моделлю заключним етапом процесу легалізації є інтеграція. Це надання легального вигляду злочинно набутим коштам. На цій стадії гроші отримують легальне джерело походження та інвестуються в легальну економіку, щоб у правоохоронних органів не виникло підозр стосовно законності їх походження. Основні методи інтеграції «брудних» коштів включають: придбання нерухомості; викривлення цін зовнішньоторговельних угод при інтеграції незаконних доходів в економіку (тобто завищення в документах, які ввозяться до країни, грошових сум з метою виправдання вкладень відповідних сум у банках, або завищення обсягів експорту з метою обґрунтування отримання відповідних сум з-за кордону); використання банківських рахунків іноземної або спільної фірми з метою маніпулювання грішми у вигляді надання позичок, оплати акредитивів, виплати гонорару за консультації, читання лекцій, проведення платежів за фальшивими угодами або за фіктивні послуги, виплата заробітної плати або комісійних окремим особам або компанії; внесення готівки на рахунок з метою надання грошам вигляду доходів від продажу; декларування грошей під виглядом виграшу в казино чи через лотерею; послуга підставних компаній; придбання підприємства, яке є збитковим.

При цьому фальсифікується позитивний фінансовий результат раніше збиткового підприємства за рахунок незаконних доходів; отримання кредиту під заставу незаконно набутого майна та, відповідно, розміщення доходів в легальній банківській системі.

Діяльність з легалізації «брудних» коштів на практиці не обов'язково включає всі перелічені етапи, а може завершитися на першому або другому етапі. Часто зв'язок між етапами настільки тісний, що розмежувати їх неможливо.

У глобальному масштабі ринок цінних паперів характеризується різноманітністю, легкістю проведення торгових угод на сучасному етапі (наприклад, в електронному режимі), та здатністю виконувати угоди на ринках різних країн, незважаючи на національні кордони. Ці характеристики привертають увагу пересічних інвесторів, які шукали можливості вигідно вкласти гроші. Ці ж характеристики, разом з фізичним обсягом угод, також притягують до ринку цінних паперів увагу кримінальних структур, як зручний спосіб відмивання незаконно отриманих капіталів. На думку експертів FATF, тіньові кошти, відмиті через ринок цінних паперів, можуть бути отримані як в ньому, так і поза ним. Для коштів, отриманих поза цим сектором, механізмом приховування чи ускладнення виявлення джерела походження є угоди на ринку цінних паперів або створення юридичних осіб. А щодо протизаконних операцій на самому ринку цінних паперів, – зокрема, розкрадання, інсайдерської торгівлі, шахрайства з цінними паперами, маніпулювання ринком тощо, – їх наслідком є отримання незаконних коштів, які треба відмити. У обох цих випадках ринок цінних паперів може надавати особам, що відмивають гроші, подвійну користь: по-перше, вони можуть відмити незаконно отримані кошти, а, по-друге, отримати додатковий зиск від шахрайських операцій з цінними паперами.

Таким чином, ринок цінних паперів має певні особливості, які роблять його потенційно вразливим для відмивання через нього «брудних» грошей, а саме: в окремих випадках не можна виключати можливості отримання готівки в обмін на придбання цінних паперів; оскільки ця індустрія залежить від комісійних, професіональні оператори – торговці цінними паперами чи їх співробітники, – можуть піддаватися спокусі проігнорувати правила чи положення, для того щоб клієнт не пішов до конкурентів; процедури для перевірки клієнтів і походження їх коштів виконуються не завжди послідовно або виконуються лише на останньому етапі оформлення угод. Частина професійних учасників просто припускають, що такі процедури вже хтось виконав на попередніх етапах, і тому втрачають пильність; питання власності і контролю часто можуть приховуватися використанням номінальних власників.

Наразі в світі існує два різновиди систем звітування про трансакції клієнтів – об'єктивна та суб'єктивна. Об'єктивна система звітування з'явилась уперше в США в 1970 році. Зокрема, було запроваджене обов'язкове звітування фінансовими установами про всі валютні трансакції та трансакції грошових інструментів, які перевищують межу \$ 10 000.

Основними перевагами такої системи є: створення відразливого ефекту для осіб, які мають намір відмити гроші, через ускладнення процесу відмивання; створення ефектив-

ного засобу сприяння розслідуванням відмивання грошей через створення чіткого сліду зафіксованих трансакцій; менша кількість витрат на навчання персоналу правильного дотримання вимог звітування.

Суб'єктивна модель передбачає звітування не про всі трансакції, які перевищують певний рівень, а про трансакції, які є підозрілими з точки зору їх використання з метою відмивання грошей. Така модель не відрізняється чіткістю, оскільки розуміння таких категорій, як «складний», «незвично великий», «очевидні економічні цілі» тощо, не можуть розумітись однозначно всіма. Власне, це є найбільш очевидним недоліком суб'єктивної системи звітування.

Фінансова операція підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, якщо сума, на яку вона проводиться, дорівнює чи перевищує 80000 гривень або дорівнює чи перевищує суму в іноземній валюті, еквівалентну 80000 гривень, та має одну або більше наступних ознак:

- переказ грошових коштів на анонімний (номерний) рахунок за кордон і надходження грошових коштів з анонімного (номерного) рахунка з-за кордону, а також переказ коштів на рахунок, відкритий у фінансовій установі в країні, що віднесена Кабінетом Міністрів України до переліку офшорних зон;

- купівля (продаж) чеків, дорожніх чеків або інших подібних платіжних засобів за готівку;

- зарахування або переказ грошових коштів, надання або отримання кредиту (позики), проведення фінансових операцій з цінними паперами у випадку, коли хоча б одна із сторін є фізичною або юридичною особою, що має відповідну реєстрацію, місце проживання чи місце знаходження в країні (на території), яка не бере участі в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму, або однією з сторін є особа, що має рахунок в банку, зареєстрованому у вищезазначеній країні (на вищезазначеній території);

- переказ коштів у готівковій формі за кордон з вимогою видати одержувачу кошти готівкою;

- зарахування на рахунок коштів у готівковій формі з їх подальшим переказом того самого або наступного операційного дня іншій особі;

- зарахування грошових коштів на рахунок чи списання грошових коштів з рахунка юридичної особи, період діяльності якої не перевищує трьох місяців з дня її реєстрації, або зарахування грошових коштів на рахунок чи списання грошових коштів з рахунка юридичної особи у випадку, якщо операції на зазначеному рахунку не проводилися з моменту його відкриття;

- відкриття рахунка з внесенням на нього коштів на користь третьої особи;

- переказ особою, за відсутності зовнішньоекономічного контракту, коштів за кордон;

- обмін банкнот, особливо іноземної валюти, на банкноти іншого номіналу;

- проведення фінансових операцій з цінними паперами на пред'явника, не розміщеними в депозитаріях;

- придбання особою цінних паперів за готівку;

- виплата фізичній особі страхового відшкодування або отримання страхової премії;

- виплата особі виграшу в лотерею, казино або в іншому гральному закладі;

- покладення дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та інших цінностей в ломбард.

Фінансова операція підлягає внутрішньому фінансовому моніторингу, якщо вона має одну або більше наступних ознак:

- 1) заплутаний або незвичний характер фінансової операції, яка не має очевидного економічного сенсу або очевидної законної мети, зокрема:

- а) прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів від особи, яка пропонує або погоджується на отримання процентів по депозиту, нижчих за процентну ставку, що встановлена у банку на поточний момент, або сплату комісій (плати за здійснення окремих операцій з його коштами) у розмірах, більших, ніж визначені суб'єктом первинного моніторингу за тотожними вкладками або операціями на поточний момент;

б) наполягання особи провести операцію за правилами, відмінними від встановлених законодавством та внутрішніми документами суб'єкта первинного моніторингу щодо таких операцій за змістом або за строками її проведення;

в) внесення особою у раніше узгоджену схему проведення операції (операцій) безпосередньо перед початком її реалізації значних змін, що особливо стосуються напряму руху грошових коштів або іншого майна, в тому числі неодноразова зміна банківських реквізитів бенефіціара після надання першого доручення на переведення коштів або індо-сацію платіжних документів, надання доручення на перерахування коштів бенефіціару через два та більше рахунки інших осіб;

г) представлення особою інформації, яку неможливо перевірити;

г) неможливість встановлення контрагентів особи, прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів (платіжних документів до їх оплати) від особи, яка надсилає кошти на адресу іншої сторони цивільно-правової угоди, внаслідок чого такі кошти повертаються без виконання фінансової операції у зв'язку з незнаходженням такої іншої сторони або у зв'язку з її відмовою щодо їх прийняття;

д) відмова в наданні особою (клієнтом) відомостей, передбачених законодавством та відповідними внутрішніми документами суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

е) регулярне укладення особою строкових угод або використання інших похідних фінансових інструментів, особливо таких, що не передбачають поставки базового активу, за фінансовими операціями з одним або кількома контрагентами, результатом чого є постійний прибуток або постійні збитки особи;

є) прийняття суб'єктом первинного фінансового моніторингу коштів (платіжних документів до їх оплати) від особи, яка здійснює неодноразовий обмін цінних паперів на інші цінні папери протягом поточного року без отримання або надання грошових компенсацій, пов'язаних з таким обміном;

ж) настання страхового випадку протягом короткого терміну, який визначається спеціально уповноваженим органом виконавчої влади у сфері регулювання ринків фінансових послуг, після укладення страхової угоди;

2) невідповідність фінансової операції діяльності юридичної особи, що встановлена статутними документами цієї особи, зокрема:

а) не пов'язане з діяльністю особи істотне збільшення залишку на рахунок, який згодом перераховується іншому суб'єкту первинного фінансового моніторингу або використовується для цілей купівлі іноземної валюти (з переказом на користь нерезидента), цінних паперів на пред'явника;

б) відсутність зв'язку між характером і родом діяльності особи з послугами, за якими особа звертається до суб'єкта первинного фінансового моніторингу;

в) регулярне представлення чеків, емітованих банком-нерезидентом та індосованих нерезидентом, на інкасо, якщо така діяльність не відповідає діяльності особи, відомій суб'єкту первинного фінансового моніторингу;

г) зарахування на рахунок особи значної кількості платежів від фізичних осіб на суму, що не перевищує суму, визначену статтею 11 Закону, у тому числі через касу суб'єкта первинного фінансового моніторингу, якщо діяльність особи не пов'язана з наданням послуг населенню, збором обов'язкових або добровільних платежів;

г) істотне збільшення частки готівки, що надходить на рахунок особи, якщо звичайними для основної діяльності особи є розрахунки в безготівковій формі;

д) розміщення на рахунок значної суми готівкових коштів особою, яка за рівнем доходу чи сферою діяльності не може здійснювати фінансову операцію на таку суму;

е) разовий продаж (купівля) особою великого пакета цінних паперів, що вільно не обертуються на організованому ринку, за умови, що особа не є професійним учасником ринку цінних паперів і цінні папери не передаються особі в погашення простроченої заборгованості контрагента перед особою;

3) виявлення неодноразового здійснення фінансових операцій, характер яких дає підстави вважати, що метою їх здійснення є уникнення процедур обов'язкового фінансового моніторингу, передбачених Законом, зокрема:

а) регулярне зарахування на рахунок особи (у випадку юридичної особи, якщо це не пов'язано з її основною діяльністю) коштів у готівковій формі з подальшим переказом

усієї або більшої частини суми протягом одного операційного дня або наступного за ним дня на рахунок клієнта, відкритий в іншого суб'єкта первинного фінансового моніторингу, або на користь третьої особи, у тому числі нерезидента;

б) передавання особою доручення про здійснення фінансової операції через представника (посередника), якщо представник (посередник) виконує доручення особи без встановлення прямого (особистого) контакту з суб'єктом первинного фінансового моніторингу.

Внутрішній фінансовий моніторинг може здійснюватися й щодо інших фінансових операцій, коли у суб'єкта первинного фінансового моніторингу виникають підстави вважати, що фінансова операція проводиться з метою легалізації (відмивання) доходів.

Порядок виявлення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу та які можуть бути пов'язані, мати відношення або призначатися для фінансування тероризму, повинен містити: порядок здійснення заходів щодо з'ясування суті та мети операцій, що підлягають фінансовому моніторингу; ознаки операцій, які підлягають обов'язковому та внутрішньому фінансовому моніторингу, окремо для кожного виду фінансових операцій; інші ознаки підозрілих фінансових операцій, які встановлюються відповідно до специфіки та напрямків діяльності суб'єкта; критерії класифікації осіб, опис типів осіб, які характеризуються підвищеним ступенем імовірності здійснення ними операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму (загальна характеристика, країна походження, характеристика ділової активності та репутації, наявність кримінального минулого тощо).□

У разі, якщо суб'єкт, який здійснює фінансову операцію або забезпечує здійснення фінансової операції, підозрює або повинен був підозрювати, що така фінансова операція пов'язана, має відношення або призначена для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій, він зобов'язаний в день виявлення такої операції зареєструвати її та негайно (в день реєстрації) повідомити про таку фінансову операцію Держфінмоніторинг України та правоохоронні органи, визначені законодавством.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний зупинити проведення фінансової операції, якщо її учасником або вигодоодержувачем за нею є особа, яку включено до переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності, і в той же день повідомити про це Уповноважений орган. Таке зупинення фінансових операцій здійснюється на строк до двох робочих днів. Порядок зупинення фінансових операцій визначається суб'єктами державного фінансового моніторингу, які здійснюють регулювання і нагляд за діяльністю суб'єктів первинного фінансового моніторингу в межах їх компетенції. Держфінмоніторинг може прийняти рішення про подальше зупинення такої операції на строк до п'яти робочих днів, про що зобов'язаний невідкладно повідомити суб'єкта первинного фінансового моніторингу, а також правоохоронні органи, визначені законодавством. У разі неприйняття Уповноваженим органом відповідного рішення протягом строку, передбаченого частиною першою цієї статті, суб'єкт первинного фінансового моніторингу поновлює проведення фінансової операції. Порядок формування переліку осіб, пов'язаних із здійсненням терористичної діяльності, визначається Кабінетом Міністрів України.

Для забезпечення належної реалізації своїх функцій суб'єкт зобов'язаний проводити ідентифікацію осіб, які здійснюють фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, відкривають рахунки, або за наявності підстав вважати, що інформація щодо ідентифікації особи потребує уточнення. Якщо особа діє як представник іншої особи або у суб'єкта виникає сумнів стосовно того, що особа виступає від власного імені, або вигодоодержувачем є інша особа, суб'єкт зобов'язаний ідентифікувати також осіб, від імені або за дорученням яких здійснюється фінансова операція або які є вигодоодержувачами. Суб'єкти, які відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» мають статус фінансової установи, зобов'язані проводити ідентифікацію осіб, які укладають договори про надання фінансових послуг, та фізичних осіб, які є власниками юридичної особи-клієнта, мають прямий або опосередкований вплив на неї та отримують економічну вигоду від діяльності цієї юридичної особи. У разі, якщо юридична особа є господарським товариством, суб'єкт – фінансова установа зобов'язаний ідентифікувати фізичних осіб, які мають істотну участь у цій юридичній особі. Зазначеним суб'єктам забороняється вступати в договірні відносини з клієнтами – юридичними

чи фізичними особами, якщо виникає сумнів стосовно того, що особа виступає від власного імені.

Порядок ідентифікації осіб повинен містити:

порядок здійснення первісної ідентифікації особи; заходи щодо проведення ідентифікації особи у разі зміни інформації, необхідної для проведення ідентифікації, або закінчення строку дії документів, на підставі яких вона проводилася; порядок проведення заходів, спрямованих на перевірку інформації щодо ідентифікації особи; критерії класифікації осіб, опис типів осіб, які характеризуються підвищеним ступенем імовірності здійснення ними операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму (загальна характеристика, країна походження, характеристика ділової активності та репутації, наявність кримінального минулого тощо); заходи з проведення додаткового вивчення особи.

Ідентифікація осіб здійснюється на підставі наданих оригіналів або належним чином завірених копій документів. З метою ідентифікації особи працівником суб'єкта визначаються:

а) для резидентів-фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові; дата народження; серія та номер паспорта (або іншого документа, який посвідчує особу), дата видачі та орган, що його видав; місце проживання; ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів;

б) для резидентів-юридичних осіб: найменування (повне та скорочене); місцезнаходження; документи про підтвердження державної реєстрації (включаючи установчі документи, інформацію щодо посадових осіб та їх повноважень тощо); ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; реквізити банку, в якому відкрито рахунок, та номер банківського рахунка;

в) для нерезидентів-фізичних осіб: прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності); дата народження; серія та номер паспорта (або іншого документа, який посвідчує особу), дата видачі та орган, що його видав; громадянство; місце проживання або тимчасового перебування;

г) для нерезидентів-юридичних осіб: повне найменування; місцезнаходження та реквізити банку, у якому відкрито рахунок; номер банківського рахунка; копія легалізованого витягу торговельного, банківського чи судового реєстру або засвідчене нотаріально реєстраційне посвідчення уповноваженого органу іноземної держави про реєстрацію відповідної юридичної особи.

Ідентифікація особи не є обов'язковою у разі здійснення фінансової операції особою, що раніше була ідентифікована.

Суб'єкт зобов'язаний зберігати документи, які стосуються ідентифікації осіб, та всю документацію про здійснення фінансової операції протягом п'яти років після її проведення.

На ринку цінних паперів можуть використовуватися наступні схеми (типології) відмивання грошей.

Легалізація злочинних доходів відбувається шляхом здійснення спекулятивних операцій з цінними паперами («сміттєві акції»). Посередник (дружня або підконтрольна особа) дешево скуповує цінні папери, а потім перепродає за більш високу ціну особі, яка розплачується «брудними» грошима. Доход від перепродажу набуває легальної форми. Може використовуватись у комплексних схемах безпосередньо для надання «брудним» коштам легального вигляду. Зазвичай, схема виявляється шляхом зіставлення з номінальною або ринковою вартістю цінних паперів.

Фірма за злочинні кошти здійснює придбання ощадних сертифікатів на пред'явника в банку. Як правило, далі вони передаються підставній особі – посереднику, яка пред'являє їх до платежу в касу цього ж банку, що торгує сертифікатами та отримує цілком легальні кошти. Може використовуватись в комплексних схемах, на етапах розміщення та інтеграції (безпосередньо для надання брудним коштам легального вигляду шляхом розриву ланцюга легалізаційного процесу). Часто здійснюються за змовою зі співробітниками банку. Досить часто в таких схемах використовуються підроблені документи (довірності), втрачені (викрадені) паспорти.

Тема 5. ПОРЯДОК РЕЄСТРАЦІЇ ТА ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ФІНАНСОВІ ОПЕРАЦІЇ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ФІНАНСОВОМУ МОНІТОРИНГУ

Інформація про фінансові операції, що підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу, яка надається Держфінмоніторингу суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Реєстр фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів. Вимоги, формат та технологія передачі інформації. Картка реєстрації суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Повідомлення про фінансову операцію.

Надання інформації Держфінмоніторингу на додатковий запит.

Приклади та практичні заняття по заповненню форм передачі інформації.

Перед здійсненням фінансової операції або не пізніше наступного робочого дня після її здійснення працівник суб'єкта, що забезпечує здійснення фінансової операції або є відповідальним за проведення фінансового моніторингу, з'ясовує можливість віднесення її до такої, що відповідно до законодавства підлягає фінансовому моніторингу, та у разі виявлення такої фінансової операції того самого дня проводить її реєстрацію. Зазначені обов'язки встановлюються суб'єктом у відповідних посадових інструкціях.

Відносно фінансової операції, яка підлягає фінансовому моніторингу, суб'єкт має забезпечити:

- а) реєстрацію цієї операції у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;
- б) вжиття заходів, спрямованих на з'ясування суті та мети операції клієнта, у тому числі шляхом витребування додаткових документів і відомостей, що стосуються цієї операції;
- в) вжиття відповідно до законодавства України інших заходів з метою належного виконання вимог законів України з питань запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;
- г) надання за наявності відповідних ознак Держфінмоніторингу України інформації про цю фінансову операцію та про осіб, які брали (беруть) участь у її проведенні.

Реєстрація фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, здійснюється в реєстрі фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, за формою, яка встановлена нормативно-правовими актами Держфінмоніторингу України. Якщо реєстр ведеться в електронній формі, то кожного дня всі нові записи чи записи, до яких вносилися зміни протягом робочого дня, роздруковуються. Роздруковані сторінки засвідчуються підписом керівника або працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу. До п'ятого числа кожного місяця роздруковані за попередній місяць сторінки формуються за датами в брошури (брошури прошнуровуються, засвідчуються підписами керівника або працівника, відповідального за проведення фінансового моніторингу, та печаткою і зберігаються протягом 5 років).

У реєстрі відображаються:

• відомості щодо особи, яка здійснює фінансову операцію, та у випадках, передбачених законодавством, особи, від імені або за дорученням якої здійснюється фінансова операція, або яка є вигодоодержувачем, встановлені в результаті ідентифікації відповідно до статті 6 Закону;

- відомості щодо інших осіб – учасників фінансової операції;
- вид фінансової операції;
- сума, на яку здійснюється фінансова операція;
- валюта, в якій здійснюється фінансова операція;
- підстави для здійснення фінансової операції;
- відомості про фінансові операції, пов'язані з обліковуваною (у разі наявності);
- ознаки, за якими фінансова операція підлягає фінансовому моніторингу;
- додаткова інформація про мотивовану підозру стосовно того, що фінансова операція здійснюється з метою легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (у разі наявності);
- дата та час здійснення або відмови від здійснення фінансової операції.

Кожному запису в реєстрі присвоюється порядковий номер і зазначається час та дата його внесення, а також посада, прізвище, ім'я та по батькові працівника, що вніс запис до реєстру.

Реєстр фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу (форма № 2-ФМ), формується із послідовних записів про фінансову операцію, при цьому кожний запис складається із заповнених бланків форм за відповідними розділами. Усі записи в Реєстрі нумеруються послідовно та мають наскрізну нумерацію. Бланки форм, передбачені розділом II реєстру, заповнюються для кожного учасника фінансової операції окремо. Форма № 2-ФМ повинна включати відомості обов'язково щонайменше про двох учасників: клієнта та контрагента. У залежності від характеру фінансової операції форма № 2-ФМ може містити декілька відомостей про клієнтів, контрагентів та інших учасників фінансової операції згідно з довідником кодів типів осіб, що мають відношення до фінансової операції. Виправлення даних, внесених до реєстру фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, не допускається. У разі допущення помилки (помилки) у реєстрі фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, у реєстрі необхідно анулювати помилковий запис щодо відповідної фінансової операції, а виправлений запис про фінансову операцію внести під новим номером. Анулювання запису фіксується шляхом внесення тексту «АНУЛЬОВАНО» у поле «Додаткова інформація» розділу IV реєстру. У цьому самому полі зазначаються номер та дата нового запису про цю фінансову операцію. У новому записі в реєстрі поле 470 «Порядковий номер реєстрації фінансової операції у реєстрі» повинно містити порядковий номер за загальною наскрізною нумерацією записів у реєстрі.

При виявленні помилок або неточностей у записах, інформацію щодо яких було взято на облік Держфінмоніторингом, у реєстрі також необхідно анулювати помилковий запис щодо відповідної фінансової операції, а виправлений запис про фінансову операцію внести під новим номером та надіслати до Держфінмоніторингу. При цьому в полях 690 та 700 зазначається відповідно порядковий номер фінансової операції, що корегується, у реєстрі і дата та час реєстрації фінансової операції, що корегується.

У разі необхідності заповнюється розділ Додаткова інформація. Розділ містить коментарі та перелік доданих документів. В переліку доданих документів вказується назва документа та кількість аркушів кожного з документів.

При внесенні запису до Реєстру фінансових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, зазначаються повне найменування посади, прізвище, ім'я та по батькові працівника суб'єкта первинного фінансового моніторингу, який здійснив такий запис.

Суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний подавати Держфінмоніторингу інформацію про фінансову операцію, що відповідно до статті 11 Закону підлягає обов'язковому фінансовому моніторингу, не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту її реєстрації. Інформація, що передається суб'єктом первинного фінансового моніторингу – юридичною особою на підставі інформації, що надійшла від відокремленого підрозділу, який не має статусу юридичної особи, повинна містити реквізити цього підрозділу.

Перелік необхідних реквізитів визначається Держфінмоніторингом. У разі коли суб'єкти первинного фінансового моніторингу, які здійснюють фінансові операції, підозрюють або повинні були б підозрювати, що такі фінансові операції пов'язані, мають відношення або призначені для фінансування терористичної діяльності, терористичних актів чи терористичних організацій, вони зобов'язані негайно повідомити про такі фінансові операції Держфінмоніторинг та правоохоронні органи, визначені законодавством. Повідомлення про фінансову операцію повинно містити відомості, що фіксуються в реєстрі. У повідомленні зазначаються найменування, юридична адреса, код згідно з ЄДРПОУ суб'єкта первинного фінансового моніторингу, посада, прізвище, ім'я та по батькові працівника, що здійснив повідомлення, номер, час та дата здійснення повідомлення.

Якщо інформація подається вперше, суб'єкт первинного фінансового моніторингу надсилає до Держфінмоніторингу картку реєстрації суб'єкта первинного фінансового моніторингу, що використовується для його подальшої ідентифікації.

У разі надходження до суб'єкта первинного фінансового моніторингу повідомлення Держфінмоніторингу про відмову у взятті інформації на облік у зв'язку з її неналежним оформленням зазначений суб'єкт зобов'язаний протягом трьох робочих днів надати Держфінмоніторингу належним чином оформлену інформацію.

Відомості щодо операцій, які підлягають фінансовому моніторингу або можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, надаються суб'єктами первинного фінансового моніторингу в електронному вигляді каналами зв'язку або на магнітному носії та засвідчуються електронним цифровим підписом в установленому законодавством порядку. При цьому магнітний носій надається разом із супровідним листом. У разі, якщо суб'єкт первинного фінансового моніторингу (крім банків) подає такі повідомлення несистематично, дозволяється передавати до Держфінмоніторингу інформацію про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу або можуть бути пов'язані з фінансуванням тероризму, на паперових носіях поштою з повідомленням про вручення. Повідомлення вважаються пов'язаними між собою, якщо вони стосуються однієї фінансової операції (у тому числі додаткові) або одне з цих повідомлень містить відповідне посилання у полях 650 «Порядковий номер реєстрації пов'язаної фінансової операції в реєстрі», 660 «Дата реєстрації пов'язаної фінансової операції в реєстрі», 670 «Коментар до пов'язаної фінансової операції» форми № 2-ФМ «Реєстр фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу» на фінансові операції, повідомлення про які були подані Держфінмоніторингу суб'єктом первинного фінансового моніторингу раніше.

На запит Держфінмоніторингу суб'єкт первинного фінансового моніторингу подає додаткову інформацію, пов'язану з фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу, не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з моменту отримання запиту.

Відповідальний працівник та інші працівники суб'єкта повинні забезпечувати конфіденційність інформації, яка надається до Держфінмоніторингу України, та іншої інформації з питань фінансового моніторингу, а також факту її надання і не поширювати її ні в межах установи, ні за її межами, в тому числі особам, стосовно фінансових операцій яких здійснюється повідомлення, крім випадків, передбачених законодавством.

Працівники суб'єкта зобов'язані сприяти працівникам Держфінмоніторингу України та Комісії в проведенні аналізу фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу.

Приклади

1. Закриття реєстратором (реєстроутримувачем) особового рахунка зареєстрованої особи «А» (номінального утримувача, який діє на підставі договору про відкриття рахунка у цінних паперах, укладеного з фізичною особою – резидентом, власником цінних паперів «Б») та відкриття особового рахунка на ім'я нового власника цінних паперів «В» (фізичної особи – резидента) на підставі передавального розпорядження, складеного зареєстрованою особою у зв'язку з виконанням договору купівлі-продажу іменних простих акцій, емітованих резидентом України. Згідно з договором, надання компенсації за цінні папери передбачено у готівковій формі на суму 100 тис. гривень безпосередньо між особою «Б» та «В».

У результаті здійснення даної фінансової операції відбувається придбання цінних паперів за готівку особою «В», яка визначається як «Контрагент». Номінальний утримувач «А» підписав та виконує угоду купівлі-продажу, визначається як «Клієнт». Власник цінних паперів «Б» визначається як «особа, від імені або за дорученням якої здійснюється фінансова операція». Для кожного із зазначених осіб необхідно заповнити відповідну відомість, в залежності від її статусу та резидентності, та поставити знак «Х» у рядку, який відповідає відношенню особи до операції. Сам реєстратор (реєстроутримувач) не є учасником операції, а є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, тому для нього відомість заповнювати не треба.

Формування коду виду фінансової операції здійснюється у наступному порядку:

Символ	Поле	Позиції		Код	Значення
		з	по		
А	Форма розрахунку (компенсації), що надається особою (клієнтом) за об'єкт операції	1	1	5	Інші форми розрахунку (надання компенсації)
Б	Форма розрахунку (компенсації), що отримується особою (клієнтом) за об'єкт операції	2	2	2	Грошовими одиницями України у готівковій формі

Розділ 2. ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ

Символ	Поле	Позиц		Код	Значення
		з	по		
В	Вид активу, що одержує особа (клієнт) на даному етапі операції	3	3	0	Активи не одержуються
Г	Вид активу, що передає особа (клієнт) на даному етапі операції	4	4	1	Матеріальні активи
□	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом)	5	5	3	Не визначено
Д	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом)	6	6	1	На митній території України
ЕЕЕЕ	Об'єкт, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	7	10	2980	Гривні
□□□□	Об'єкт, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	11	14	1101	Акціонерні прості (емітент – резидент України)
Ж	Відкриття або закриття рахунка	15	15	2	Закриття рахунка

Таким чином у рядок 006 «Вид операції (код)» форми 2-ФМ необхідно внести наступний код: 520131298011012.

2.Внесення змін реєстратором (реєстроутримувачем) до особового рахунка зареєстрованої особи «А» власника іменних простих акцій, емітованих резидентом України, та відкриття особового рахунка на ім'я нового власника цінних паперів «Б» на підставі передавального розпорядження, складеного зареєстрованою особою у зв'язку з виконанням договору міни іменних простих акцій, емітованих резидентом України, на ощадні сертифікати на пред'явника строкові, емітовані банком-резидентом України (місцезнаходження вказаних цінних паперів не вказується у наданих документах). Сума договору складає 80 тис. гривень.

У результаті здійснення даної фінансової операції передбачено одержання компенсації, у вигляді цінних паперів на пред'явника, не розміщених в депозитарії, особою «А» яка визначається як «Клієнт». Нова зареєстрована особа «Б», визначається як «Контрагент». Для кожної із зазначених осіб необхідно заповнити відповідну відомість, в залежності від її статусу та резидентності, та поставити знак «Х» у рядку, який відповідає відношенню особи до операції. Сам реєстратор (реєстроутримувач) не є учасником операції, а є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, тому для нього відомість заповнювати не треба.

Формування коду виду фінансової операції здійснюється у наступному порядку:

Символ	Поле	Позиц		Код	Значення
		з	по		
А	Форма розрахунку (компенсації), що надається особою (клієнтом) за об'єкт операції	1	1	5	Інші форми розрахунку (надання компенсації)
Б	Форма розрахунку (компенсації), що отримується особою (клієнтом) за об'єкт операції	2	2	5	Інші форми розрахунку (надання компенсації)
В	Вид активу, що одержує особа (клієнт) на даному етапі операції	3	3	0	Активи не одержуються
Г	Вид активу, що передає особа (клієнт) на даному етапі операції	4	4	1	Матеріальні активи
□	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом)	5	5	3	Не визначено
Д	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом)	6	6	1	На митній території України
ЕЕЕЕ	Об'єкт, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	7	10	1401	Ощадні сертифікати на пред'явника строкові (емітент – резидент України)

Символ	Поле	Позиц		Код	Значення
		з	по		
□□□□	Об'єкт, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	11	14	1101	Акціонні прості (емітент – резидент України)
Ж	Відкриття або закриття рахунку	15	15	0	Не проводиться

Таким чином у рядок 006 «Вид операції (код)» форми 2-ФМ необхідно внести наступний код: 550131140111010.

3. Одержання поштою реєстратором (реєстроутримувачем) від торговця цінними паперами «А», який діє як комісіонер згідно з умовами укладеного договору комісії з комітентом «Б» (нового власника цінних паперів, юридичної особи – нерезидента) передавального розпорядження. До передавального розпорядження додається договір купівлі-продажу цінних паперів, укладений між торговцем цінними паперами «А» та торговцем цінними паперами «В», який діє як повірений на підставі договору доручення від імені довірителя «Г» (зареєстрованої особи, фізична особа – резидент). У договорі не визначена форма розрахунку за цінні папери. На вимогу реєстроутримувача надати належним чином завірені копії документів, необхідні для проведення ідентифікації зареєстрованої особи «Г» та особи «Б» (нового власника іменних простих акцій, емітованих резидентом України) торговець цінними паперами «А» відповідає відмовою. У разі проведення вказаної операції передбачається закриття особового рахунка зареєстрованої особи.

Зареєстрована особа «Г», визначається як «Клієнт». Особа «Б», визначається як «Контрагент». Комісіонер «А» визначається як «особа, яка діє від імені або за дорученням контрагента». Повірений «В» визначається як «особа, яка діє від імені або за дорученням клієнта (представник клієнта)». Для кожного із зазначених осіб необхідно заповнити відповідну відомість, в залежності від її статусу та резидентності, та поставити знак «Х» у рядку, який відповідає відношенню особи до операції. Сам реєстратор (реєстроутримувач) не є учасником операції, а є суб'єктом первинного фінансового моніторингу, тому для нього відомість заповнювати не треба.

Формування коду виду фінансової операції здійснюється у наступному порядку:

Символ	Поле	Позиц		Код	Значення
		з	по		
А	Форма розрахунку (компенсації), що надається особою (клієнтом) за об'єкт операції	1	1	5	Інші форми розрахунку (надання компенсації)
Б	Форма розрахунку (компенсації), що отримується особою (клієнтом) за об'єкт операції	2	2	0	Не визначено
В	Вид активу, що одержує особа (клієнт) на даному етапі операції	3	3	0	Активи не одержуються
Г	Вид активу, що передає особа (клієнт) на даному етапі операції	4	4	1	Матеріальні активи
□	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом)	5	5	3	Не визначено
Д	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом)	6	6	1	На митній території України
ЕЕЕЕ	Об'єкт, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	7	10	0000	Об'єкт відсутній
□□□□	Об'єкт, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	11	14	1101	Акціонні прості (емітент – резидент України)
Ж	Відкриття або закриття рахунка	15	15	2	Закриття рахунка

Таким чином у рядок 006 «Вид операції (код)» форми 2-ФМ необхідно внести наступний код: 500131000011012.

4. Торговець цінними паперами (суб'єкт первинного фінансового моніторингу) «А» уклав договір купівлі-продажу цінних паперів на предмет купівлі у фізичної особи – резидента «Б» векселів простих, емітованих резидентом України, та підписав акт прийому – передачі цінних паперів. Торговець цінними паперами «А» діє на підставі договору комісії з юридичною особою – резидентом України «В». Згідно з договором купівлі-продажу розрахунок за цінні папери у сумі 120 тис. гривень передбачений у готівковій формі безпосередньо між особою «Б» та «В» (місце розрахунку не визначене).

В результаті здійснення даної фінансової операції відбувається придбання цінних паперів за готівку особою «А», яка визначається як «Контрагент». Продавець «Б», який підписав та виконує угоду купівлі-продажу, визначається як «Клієнт». Комітент «В» визначається як «особа, від імені або за дорученням якої діє контрагент». Для кожного із зазначених осіб необхідно заповнити відповідну відомість, в залежності від її статусу та резидентності, та поставити знак «X» у рядку, який відповідає відношенню особи до операції.

Формування коду виду фінансової операції здійснюється у наступному порядку:

Символ	Поле	Позиції		Код	Значення
		з	по		
А	Форма розрахунку (компенсації), що надається особою (клієнтом) за об'єкт операції	1	1	5	Інші форми розрахунку (надання компенсації)
Б	Форма розрахунку (компенсації), що отримується особою (клієнтом) за об'єкт операції	2	2	2	Грошові одиниці України у готівковій формі
В	Вид активу, що одержує особа (клієнт) на даному етапі операції	3	3	0	Активи не одержуються
Г	Вид активу, що передає особа (клієнт) на даному етапі операції	4	4	1	Матеріальні активи
□	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом)	5	5	3	Не визначено
Д	Місцезнаходження (місце реєстрації, обліку) об'єкта, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом)	6	6	1	На митній території України
ЕЕЕЕ	Об'єкт, що одержується (підлягає одержанню) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	7	10	2980	Гривні
□□□□	Об'єкт, що передається (підлягає передачі) особою (клієнтом) в результаті виконання всієї операції	11	14	1601	Векселі прості (емітент – резидент України)
Ж	Відкриття або закриття рахунка	15	15	0	Не проводиться

Таким чином у рядок 006 «Вид операції (код)» форми 2-ФМ необхідно внести наступний код: 520131298016010

Тема 6. ПОРЯДОК КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ СУБ'ЄКТАМИ ПЕРВИННОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ «БРУДНИХ» КОШТІВ

Контроль за виконанням вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму.

Планові та позапланові перевірки суб'єктів первинного фінансового моніторингу.

Порядок проведення перевірок виконання вимог актів законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму.

Порядок застосування за фактом виявлення порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів та фінансуванню тероризму, заходів впливу до порушників.

Державний контроль та нагляд за дотриманням суб'єктами вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації «брудних» коштів здійснює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія).

Планові перевірки додержання суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог чинного законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, проводяться Комісією не частіше одного разу на рік. Позапланові перевірки проводяться у разі надходження до Комісії в письмовій формі заяви (повідомлення) про порушення суб'єктами первинного фінансового моніторингу вимог чинного законодавства щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму, а також при надходженні до Комісії відповідних документів уповноважених органів.

Для проведення перевірки Комісією призначається керівник і члени робочої групи та видається посвідчення у двох примірниках. Проведення перевірок здійснюється уповноваженими особами Комісії відповідно до чинного законодавства. Мінімальна кількість членів робочої групи має становити дві особи. Посвідчення надаються на терміни, які забезпечують своєчасне та якісне проведення перевірок, але не більше 30 робочих днів. Про проведення планової перевірки Комісія направляє письмове повідомлення суб'єкту первинного фінансового моніторингу не менше ніж за десять календарних днів до початку її проведення.

Керівник та члени робочої групи при проведенні перевірки мають право: безперешкодно входити за службовим посвідченням до суб'єктів первинного фінансового моніторингу; мати доступ до документів та інших матеріалів, необхідних для проведення перевірки; вимагати для перевірки необхідні документи та іншу інформацію у зв'язку з реалізацією своїх повноважень; вилучати на термін до трьох днів документи, які підтверджують факти порушення вимог чинного законодавства на ринку цінних паперів; брати пояснення у посадових осіб суб'єкта первинного фінансового моніторингу за їх згодою.

Посадові особи суб'єкта первинного фінансового моніторингу під час проведення перевірки мають право: отримувати від керівника робочої групи інформацію:

- про порядок проведення перевірки;
- про права та обов'язки керівника і членів робочої групи;
- про права та обов'язки посадових осіб суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

Посадові особи суб'єкта первинного фінансового моніторингу під час проведення перевірки зобов'язані: підтвердити повноваження посадових осіб суб'єкта первинного фінансового моніторингу відповідними документами; забезпечити робочій групі необхідні умови для проведення перевірки; своєчасно надавати робочій групі повну та достовірну інформацію щодо діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу; на запит керівника робочої групи надавати копії необхідних документів для приєднання їх до акта перевірки.

Під час проведення перевірки робоча група детально вивчає, аналізує та оцінює всі необхідні документи, які стосуються діяльності суб'єкта первинного фінансового моніторингу щодо дотримання вимог чинного законодавства з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. За результатами перевірки робоча група складає акт перевірки у двох примірниках за встановленою формою, який підписує керівник, члени робочої групи не пізніше дати закінчення терміну дії

посвідчення на проведення перевірки. Один примірник акта перевірки під особистий підпис видається керівнику суб'єкта первинного фінансового моніторингу чи особі, яка його заміщає, другий – зберігається в Комісії. Сторінки акта перевірки нумеруються. Зауваження до акта перевірки можуть надаватися суб'єктом первинного фінансового моніторингу протягом трьох робочих днів після отримання акта перевірки.

Комісія та її територіальні органи в межах своїх повноважень зобов'язані в кожному випадку виявлення ознак правопорушення вжити всіх необхідних заходів для встановлення факту правопорушення та його документарного закріплення, а також своєчасно застосувати передбачені законодавством санкції.

Розгляд справ про правопорушення здійснюється виключно уповноваженими особами Комісії та її територіальних органів (далі – уповноважені особи) у межах наданих повноважень відповідно до розподілу обов'язків чи письмового доручення.

Справу про правопорушення не може бути порушено, а порушена справа підлягає закриттю: за відсутності події правопорушення; за відсутності в діянні складу правопорушення; якщо справа не підлягає розгляду Комісією та її територіальними органами; якщо є не скасована постанова уповноваженої особи, рішення Комісії, рішення господарського суду за тим самим фактом; у разі ліквідації або визнання банкрутом юридичної особи, щодо якої порушено справу про правопорушення; у разі скасування законодавчого акта, який встановлює відповідальність за правопорушення; якщо внаслідок змін законодавства вчинене діяння втратило характер правопорушення; за наявності за даним фактом порушеної справи про правопорушення щодо особи, яка притягується до відповідальності.

Уповноваженою особою про вчинення правопорушення юридичною особою складається акт про правопорушення. В акті про правопорушення повинні бути зазначені: номер, дата, місце його складання; посада, прізвище, ім'я, по батькові особи, яка склала акт про правопорушення (у разі надання повноважень за дорученням – реквізити доручення); повна назва юридичної особи, місцезнаходження, код за ЄДРПОУ, банківські реквізити, засоби зв'язку; виклад обставин і суть правопорушення; нормативний акт, норми якого було порушено; відомості про повторне вчинення правопорушень особою, щодо якої складено акт про правопорушення; інші відомості, необхідні для вирішення справи про правопорушення. Акт про правопорушення та документами, що стосуються справи, протягом трьох робочих днів після його складання направляються уповноваженій особі для розгляду справи про правопорушення. Термін провадження у справах про правопорушення, порушених щодо юридичних осіб, становить 30 календарних днів з дати порушення справи. Уповноважена особа приймає рішення про накладення штрафу протягом 15 днів після отримання акта про правопорушення та документів, що стосуються справи.

Справа про правопорушення щодо юридичної особи розглядається у присутності керівника та/або представника юридичної особи, яка притягується до відповідальності. Повноваження особи представника юридичної особи, що притягується до відповідальності, засвідчуються довіреністю. У разі відсутності керівника або представника юридичної особи справу може бути розглянуто лише в разі, якщо є дані про своєчасне її повідомлення про місце і час розгляду справи і якщо від юридичної особи не надійшло клопотання про відкладення розгляду справи. Уповноважена особа при розгляді справи про правопорушення юридичною особою зобов'язана з'ясувати: чи було вчинено правопорушення; чи винна дана юридична особа в його вчиненні; чи підлягає вона відповідальності; чи є обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність, і які саме; чи заподіяно майнову шкоду, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Розглянувши справу про правопорушення, уповноважена особа Комісії приймає рішення за справою. Рішення уповноваженої особи за справою оформлюється у вигляді постанови.

Постанова складається з вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин. У вступній частині постанови зазначаються: номер постанови; дата та місце розгляду справи; посада, прізвище, ім'я та по батькові уповноваженої особи Комісії, яка винесла постанову; документ, на підставі якого вона діє; відомості про особу, щодо якої розглядається справа (повна назва юридичної особи, місцезнаходження, код за ЄДРПОУ, банківські реквізити). Описова частина повинна містити викладення обставин, установлених при розгляді справи, та посилання на нормативний акт, норми якого порушено. У мотиву-

вальної частині наводяться посилання на докази, що підтверджують факт правопорушення і вину юридичної особи, наявність обставин, що пом'якшують чи обтяжують відповідальність, або факти, що вказують на відсутність правопорушення. У резолютивній частині повинно бути зазначено прийняте за справою рішення з посиланням на відповідні норми законодавчого акта, який передбачає відповідальність за дане правопорушення. Постанова за справою повинна містити вказівку про порядок її оскарження і підписується уповноваженою особою, яка розглядала справу. Постанова за справою про правопорушення набирає чинності відразу після її оголошення.

За справою про правопорушення уповноважена особа приймає одне з таких рішень:

- 1) про накладення санкції за правопорушення;
- 2) про закриття справи.

Рішення за справою оголошується негайно після закінчення розгляду справи про правопорушення. Постанова надається особі, щодо якої її винесено (про що здійснюється відповідний напис на примірнику постанови, що залишається у справі), або надсилається поштою протягом трьох робочих днів.

Постанову за справою про правопорушення може бути оскаржено в господарському суді в порядку і строки, передбачені чинним законодавством.

Проведення у справах про адміністративні правопорушення здійснюється відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Штраф сплачується порушником не пізніше ніж як через 15 днів з дня отримання ним постанови. Штрафи сплачуються шляхом перерахування безготівкових коштів із своїх поточних рахунків на спеціально відкриті бюджетні рахунки. У разі несплати штрафу правопорушником у встановлений термін Комісія та її територіальні органи звертаються до суду у встановленому законодавством порядку.

Тема 7. СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПРОФЕСІЙНИМИ УЧАСНИКАМИ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Специфічні питання фінансового моніторингу при здійсненні всіх видів професійної діяльності на ринку цінних паперів.

Взаємодія між суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Хоч кримінальне покарання за відмивання грошей і є основою для ефективної боротьби з відмиванням грошей, найбільша увага у цій сфері все ж надається запобіганню. Це пояснюється тим, що дуже важливий внесок у протистоянні цій загрозі може бути зроблений фінансовим сектором, оскільки фінансові установи (в тому числі і професійні учасники ринку цінних паперів) є ключовим елементом у виявленні протиправних трансакцій, завдяки їхній унікальній функції у платіжній системі країни та у накопиченні та передачі фінансових активів. Це відображено важливістю, яка надається ідентифікації клієнтів та реальних власників, наявності системи належного зберігання записів, необхідній старанності фінансових установ щодо незвичайних трансакцій, та розвитку внутрішніх програм проти відмивання грошей.

Для фондового ринку в цілому характерні спрощення, легкість, з якою може відбуватися торгівля цінними паперами в сучасних умовах (наприклад, електронна торгівля) і можливість проводити трансакції на ринках, що практично «не визнають» національних кордонів країн. Сучасний етап розвитку фондового ринку в Україні характеризується зростанням обсягів інвестування в економіку, необхідністю належного обслуговування інвестиційних процесів та належного захисту прав інвесторів, становленням системи корпоративного управління. Ці процеси неможливо забезпечити без якісної системи торгівлі цінними паперами, обліку прав власності та ефективної системи контролю за ринком цінних паперів, впровадження відповідних процедур, які могли б вберегти його від «брудних грошей».

Цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

Цінні папери за формою існування поділяються на документарні та бездокументарні. Цінні папери за формою випуску можуть бути на пред'явника, іменні або ордерні. Права, посвідчені цінним папером, належать: пред'явникові цінного паперу (цінний папір на пред'явника); особі, зазначеній у цінному папері (іменний цінний папір); особі, зазначеній у цінному папері, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір).

В Україні у цивільному обороті можуть бути такі групи цінних паперів: пайові цінні папери – цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів), надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента; боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання; іпотечні цінні папери – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів; приватизаційні цінні папери – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду; похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів; товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Àî î ñî àé, ÿèà í àáóèà î ðààî àèàñî î ñò³ í à ò³ í í èé î àî òð, î àðàóî àÿòò òñ³ î îñ³à-àí³ í èì î ðààà. Àèÿ î àðààà-³³ í ø³é î ñî á³ î ðàà, î îñ³à-àí³ èð ò³ í èì î àî ðî ì í à î ðàà'ÿáî èèà,

достатньо вручити цінний папір цій особі. Права, посвідчені іменним цінним папером, передаються у порядку, встановленому законами України. Права, посвідчені ордерним цінним папером, передаються шляхом вчинення на цьому папері індосаменту. Індосант відповідає за наявність та здійснення цього права. Згідно з індосаментом до особи, якій (або у розпорядження якої) передаються права, посвідчені цінним папером (індосата), переходять усі ці права. Індосамент може бути бланковим (без зазначення особи, щодо якої має бути здійснене виконання зобов'язань) або ордерним (із зазначенням такої особи).

Похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів. Фондовим деривативом є дериватив, щодо якого Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку зробила висновок про віднесення його до похідного цінного паперу як опціон чи ф'ючерс. Опціони та ф'ючерси на будь-який базовий актив, укладені як стандартизовані контракти, є похідними цінними паперами, обіг яких здійснюється виключно на фондових чи товарних біржах або в організаційно оформлених позабіржових торгівельно-інформаційних системах. Таким чином, похідні цінні папери – опціон та ф'ючерс – належать до цінних паперів, операції з якими підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу в разі наявності ознак, визначених статтею 11 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

Професійні учасники ринку цінних паперів, що отримали статус фінансової установи, для ідентифікації клієнта – юридичної особи мають ідентифікувати фізичних осіб, які є власниками цієї юридичної особи, мають прямий або опосередкований вплив на неї та отримують економічну вигоду від її діяльності. Крім того, у разі якщо юридична особа є господарським товариством, фінансова установа має ідентифікувати фізичних осіб, які мають істотну участь у цій юридичній особі. Контроль – вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки: праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання. Пов'язаними особами є юридичні та/або фізичні особи, які спільно або узгоджено здійснюють господарську діяльність, у тому числі спільно або узгоджено чинять вплив на господарську діяльність суб'єкта господарювання. Концентрація – це безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 відсотків голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання. Істотна участь – пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

Для укладання угод щодо цінних паперів, які випущені в документарній формі, на фондовому чи на організаційно оформленому позабіржовому ринку цінні папери мають бути знерухомлені в депозитарії. Торги на фондових біржах здійснюються брокерськими конторами за відкритими для клієнтів грошовими рахунками та рахунками у цінних паперах. Участь у торгах на ринку заявок Першої Фондової Торгівельної Системи беруть

члени ПФТС, які уклали відповідні договори з розрахунковими установами. Вищезазначене виключає використання готівкових коштів, цінних паперів на пред'явника, які не знерухомлені в депозитарних установах при здійсненні торгів на біржах. Крім цього, виключена можливість участі у торгах на організаційно оформлених ринках сторін, які мають відповідну реєстрацію, місце проживання чи місце знаходження в країні (на території), яка не бере участь в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в зв'язку з тим, що учасником торгів може бути тільки юридична особа, яка зареєстрована в Україні та має відповідну ліцензію Комісії.

Фінансова установа зобов'язана ідентифікувати клієнтів, що укладають договори про надання фінансових послуг. Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Комерційна діяльність по цінних паперах (ділерська діяльність) – здійснення цивільно-правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (ділерська діяльність), крім випадків, передбачених законодавством. Таким чином, операція з купівлі-продажу цінних паперів між двома торговцями цінними паперами до фінансових послуг не відноситься за умов, що продаються власні активи з боку одного торговця від власного імені, та придбаваються активи у власність іншого торговця, та ідентифікація осіб, що здійснюють операцію, не здійснюється за умов, що операція не підлягає фінансовому моніторингу.

З моменту набрання чинності «Положення про здійснення фінансового моніторингу учасниками ринку цінних паперів» затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 04.10.2005 №538, в своїй роботі банки, як професійні учасники ринку цінних паперів повинні керуватись Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу, яке затверджено Постановою Правління Національного банку України 14.05.2003 №189 (із змінами від 14.10.2003 №446 та від 20.09.2005 №341). Поряд з цим банки – професійні учасники ринку цінних паперів при розробці та поновленні програм здійснення фінансового моніторингу операцій з цінними паперами повинні враховувати рекомендації Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (зокрема додатки 1, 2 до Положення про здійснення фінансового моніторингу учасниками ринку цінних паперів). Крім того, відповідальний працівник за проведення фінансового моніторингу операцій з цінними паперами проходить навчання та/або підвищення кваліфікації з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму відповідно до вимог Державної комісії з цінних паперів а фондового ринку.

Якщо при здійсненні операції переміщення цінних паперів реєстратором відкривається особовий рахунок в системі реєстру, то реєстратор зобов'язаний здійснити ідентифікацію номінального утримувача, якому в системі реєстру відкривається рахунок. При передачі системи реєстру власників іменних цінних паперів ведення системи реєстру не припиняється та нових рахунків не відкривається, отже здійснювати ідентифікацію осіб, яким в системі реєстру попереднім реєстратором вже були відкриті особові рахунки, не потрібно.

Взаємодія між суб'єктами первинного фінансового моніторингу на ринку цінних паперів здійснюється в рамках Національної депозитарної системи. Прямими учасниками є – депозитарії, зберігачі, реєстратори власників іменних цінних паперів; опосередкованими учасниками є – організатори торгівлі цінними паперами, банки, торгівці цінними паперами та емітенти.

Сферою діяльності Національної депозитарної системи є:

- стандартизація обліку цінних паперів згідно з міжнародними стандартами;
- уніфікація документообігу щодо операцій з цінними паперами і нумерація цінних паперів, випущених в Україні, згідно з міжнародними стандартами;

- відповідальне зберігання всіх видів цінних паперів як у документарній, так і в бездокументарній формах;
- реальна поставка чи переміщення з рахунка в цінних паперах з одночасною оплатою грошових коштів відповідно до розпоряджень клієнтів;
- акумулювання доходів (дивідендів, процентних виплат та виплат з погашення тощо) щодо цінних паперів, взятих на обслуговування системою, та їх розподіл за рахунками; регламентація та обслуговування механізмів позики та застави для цінних паперів, що беруться на обслуговування системою;
- надання послуг щодо виконання обов'язків номінального утримувача іменних цінних паперів, що беруться на обслуговування системою;
- розробка, впровадження, обслуговування і підтримка комп'ютеризованих систем обслуговування обігу рахунків у цінних паперах і здійснення грошових виплат, пов'язаних з банківськими та/або з іншими системами грошового клірингу на щоденній чи іншій регулярній основі.